

УДК 821.161.2-13.09"193/194"В.Пачовський

УКРАЇНСЬКИЙ ДАНТЕ АБО ВІД МАРГІНАЛЬНОСТІ ДО КАНОНІЧНОСТІ МІСТИЧНОГО ЕПОСУ «ЗОЛОТІ ВОРОТА» ВАСИЛЯ ПАЧОВСЬКОГО

Тарас КОСЦЬОВ'ЯТ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000*

Розглянуто жанрологічні, історіософські, ідейно-сміслові та художньо-естетичні виміри одного зі словесних шедеврів української національної епопеї першої половини ХХ століття – містичний епос «Золоті Ворота» Василя Пачовського.

Ключові слова: генологія, дискурс, містичний епос, драматична поема, поема-епопея, жанрово-стильові особливості, твір, образ, символ, ідея.

Василь Пачовський – один із найяскравіших представників літературного угруповання «Молода Муза». Його творчість, поза всяким сумнівом, тяжіє до модерності, до оновлення і зрушення канонів у сфері генології. Ідеться про пронизаний гарячим патріотизмом твір «Золоті Ворота», який без перебільшення можна назвати національною епопеєю, а його автора – українським Данте. На жаль, твір залишився недописаним, але його глибокий зміст, ідея, оригінальні жанрово-стильові особливості до сьогодні захоплюють літературознавчу думку. Утім, специфіка авторової генологічної свідомості «Золотих Воріт» все ж залишається на маргінесі наукових студій.

Стосовно жанрологічного дискурсу відповідної проблематики, то варто було б навести певні міркування літературознавців. Микола Ільницький, розмірковуючи над традиційними і новаторськими схемами твору «Золоті Ворота» В. Пачовського у сфері генології, слушно назвав – «драматичною поемою» [4, с. 315]. Михайло Наєнко розглядає жанрологічну модель відповідного твору як комунікативне явище, порівнюючи «Золоті Ворота» В. Пачовського із «Божественною комедією» Данте Аліг'єрі, «Людською комедією» Оноре де Бальзака та «Небожественною комедією» Зигмунта Красінського, тому в транс-цендентному розумінні, на його думку, твір можна окреслити як «поему» [6, с. 690]. Певною мірою цієї ж позиції дотримується й Ірина Хижняк [9, с. 406]. Оксана Довган у координатах історіософського простору творів «Попіл імперій» Юрія Клена та «Божественної комедії» Данте Аліг'єрі охарактеризувала «Золоті Ворота» В. Пачовського як «поему-епопею» [3, с. 208]. Можна наводити ще чимало міркувань літературознавців стосовно генологічного обрамлення

«Золотих Воріт» В. Пачовського, проте сам автор назвав свій твір «містичним епосом» [2, с. 53].

Отже, формується вектор відповідної літературознавчої проблематики, що скеровує жанрологічний аспект «Золотих Воріт» В. Пачовського від його *маргінальної* розмаїтості критичного дискурсу до авторової *канонічності*, тобто «містичного епосу». Це спричинено передусім ідейно-смісловим наповненням твору, який, за словами самого письменника, містить «не реальну картину, а експресію душі народу». Зрештою, як слушно зауважував Василь Барка, «він так і побудував її: з широкими фантастичними планами для подій і долі алегоричних постатей, що проходять весь час через несподівані ситуації, в примхливій течії сюжетного розвитку і в постійному розгортанні єдиної ідеї» [1, с. 17]. Власне, це є історіософська й релігійно-містична ідея причини української бездержавності, символом якої письменник обрав міфологічну постать Марка Проклятого.

Такий грандіозний монументалізм мислення В. Пачовського, що охоплює історію України від княжої до козацької доби, відтак – до більшовицького терору 1917-го року з його репресіями і голодоморами, дає усі підстави з погляду генетичної модифікації охарактеризувати твір як «містичний епос». Власне цей погляд автора на жанрово-стильову канву «Золотих Воріт», на нашу думку, є найбільш прийнятним, себто *канонічним*. Проте звісно, мають рацію літературні критики, коли інтерпретують твір як «драматичну поему», «поему-епопею» чи просто «поему» з позиції структурних компонентів і форми викладу тексту, бо терцини із шестирядковим перехресним римуванням є не надто поширеними в поетичному епосі.

Утім, в ідейно-смісловому аспекті такі жанрові погляди на текст набувають більше значення *маргінальності*, ніж його *канонічного перетворення* стосовно історіософської правди українського національного питання. З цього приводу наведемо слушні міркування Тараса Салиги про те, що жанрово-стильова характеристика будь-якого високохудожнього твору повинна враховувати не лише теоретико-літературні засади, але й із історичних реалій літературного процесу, що «звучить як воля часу, як певний наказ, як історична потреба» [8, с. 3].

У статті «Поет національної ідеї» М. Ільницький висловився про В. Пачовського так: «Протягом усього творчого життя Василь Пачовський не втратив віри у дві речі: в Україну і в свій талант» [4, с. 301]. Більше того, ці «дві речі» він об'єднав. Крізь усю його творчість наскрізно проходить національна ідея, тема відродження свободи та державності. В. Пачовський свято вірив у відродження української держави. У містичному епосі «Золоті Ворота» чи не найяскравіше проявився талант письменника, насамперед у жанрово-стильовій структурі самого твору, що містить 4 частини, кожна з яких складається з 33-х пісень. У такий же спосіб була написана «Божественна комедія» Данте Аліг'єрі, проте на відміну від українського сюжетотворення містить на одну пісню більше, себто 34.

Якщо вдатися до формальних жанрово-стильових ознак твору, то у Данте загальна кількість пісень – 100 (2 частини, кожна з яких містить по 33 пісні та ще

одна, що об'єднує 34 пісні). Власне така кількість не є випадковою, а навпаки – спланованою. Символіка числа “100” означає завершеність, досконалість, ідеал. В. Пачовський написав 3 частини по 33 пісні та ще одну, яка містить 34 пісні, а загалом – 133. Символічного значення число “133” не має, але якщо його розкласти на позиційну систему числення, то кожна цифра з погляду нумерології містить певне символічне значення. Наприклад: «1» – символ початку життя і мудрості; «3» – оновлення, переродження чи певний ріст людини, рух уперед тощо.

Певні символічні значення можна простежити у кожній пісні твору В. Пачовського, що з погляду генології на текст цілком відповідає авторській жанровій окресленості як «містичного епосу». Зрештою «Золоті Ворота» художньо проілюстровані як пророка візія, сновидіння героя-наратора стосовно історичного буття і майбутньої долі України.

До речі, так звана візія, художня містифікація чи «сновидіння» автора «Золотих Воріт» пов'язані з просторово-часовим контекстом існування легенди про те, що перед останньою подорожжю до Венеції Данте заховав декілька своїх пісень із ще нікому незнамого «Раю», й, уві сні, з'явившись синові Якопо, показав де сховав рукописні зшитки.

Одним із яскравих прикладів українського дантезнавства може бути реальний історичний факт: коли гетьман Пилип Орлик – упорядник «Першої української (і світової. – Т. К.) Конституції» – перебував у вигнанні (1710 року), то занотував у щоденнику, що свою ностальгію полегшує читанням віршів Данте Аліг'єрі. А відтак, Тарас Шевченко у поемі «Іржавець» згадував італійського поета епохи Відродження незлим тихим словом:

Мій краю прекрасний, розкошний, багатий!
Хто тебе не мучив? Якби розказать
Про якого-небудь одного магната
Історію-правду, то перелякать
Саме б пекло можна. А Данта старого
Полупанком нашим можна здивувать [10, с. 44].

Неспроста французький літературознавець Еміль Дюран наприкінці XIX століття писав, що Т. Шевченко був для українців їхнім великим Данте. Теж саме можна сказати у XX столітті і про В. Пачовського – автора знаменитого містичного епосу «Золоті Ворота», над яким він працював близько 15 років.

Адже коли жив В. Пачовський, Україна була територіально поділена: спочатку в околицях Російської і Австро-Угорської імперій, а згодом частково належала до складу Радянського Союзу, Чехо-Словаччини, Угорщини, Польщі та Румунії. Не було незалежності та суверенності. Україна втратила свій символ державності – «золоті ворота». Чому?! І В. Пачовський дав глибоко християнську, релігійно-містичну відповідь: «Над усіма українцями тяжить прокляття бездержавности, почуття провини і гріха за розвал своєї держави, який жде відкуплення через жертви героїв. Над усіма тяжить первородний гріх нашої нації, що завалила свою державу за татарських часів татарськими людьми. Ось і генеза

Марка Проклятого [...] Ніхто не винен, а винні, бо всі родились як прокажені бездержавним духом, який, замість ставити, все валити готов!» [7].

Власне, на оптимістичну ноту художньої візії майбутньої долі України автора «Золотих Воріт» надихнув В'ячеслав Липинський – видатний політичний діяч, історик, теоретик українського консерватизму, який у своєму листі до В. Пачовського писав: «Марко Проклятий, руйнівник-революціонер, який виконавши діло зруйнування чужої влади на Україні, мусить перестати бути собою, коли він дійсний патріот... бо інакше він зруйнує і Україну, зруйнує свою власну українську владу. Це, мабуть, один з найтрагічніших проблем нашого українського життя. І він цілим тягарем ліг на Ваш великий твір. Ви хочете його розв'язати в такий спосіб, що дає Маркові два обличчя і тим хочете врятувати його від бунту або від смерті. Чи це можливо?» [5, с. 47–48]. Далі В. Липинський запевнив, що це можливо лише тоді, коли Україна стане незалежною і матиме свого главу держави. У такому випадку руйнівний дух Марка Проклятого, що символізує душу народу, піде за консервативним духом влади, яка дбатиме за національні інтереси народу.

Адже надія – вмирає останньою! Тому останні рядки незавершеного містичного епосу «Золоті Ворота» В. Пачовського звучать із силою віри у світле майбутнє української нації:

Повстануть лицарі, як сталь не вгнуті.
Їх не зляка ні біль, ні кров, ні жах,
Всі стануть валом у сталій редуті
Державі в чотиробік у рядах!

Так з сім'я духів виросте в руїні,
На шляху предків в шанцях сіль землі;
Заблисне сонце по всій Україні
Народ жде чину з тризубом в чолі [7, с. 398].

Але тогочасні жорстокі реалії історичного життя рідного народу краяли серце поета і він неодноразово з болем душі повторював: «О, Золоті Ворота – Стояти вам знов там, де ви стояли!». І не випадково саме цей напис викарбувано на могилі В. Пачовського, який похований на Личаківському кладовищі у місті Львові.

Творче життя поневірянь письменника-молодомузівця, автора знаменитого містичного епосу «Золоті Ворота» якоюсь мірою уподібнене творчій долі Данте-вигнанця, віддзеркалюючи державотворчий шлях сотні поколінь української нації.

*Стаття надійшла до редакції 08.04.2013
Прийнята до друку 25.04.2013*

Список використаної літератури

1. Барка В. Лірик – мислитель / Василь Барка. – Пачовський В. Зібрані твори. Т. II. Золоті Ворота / Василь Пачовський – Філядельфія; Нью-Йорк; Торонто : Вид-во “Слово”, 1985. – С. 11–21.
2. Генеза і дійові особи містичного епосу «Золоті ворота». Фрагмент автобіографії Пачовського // Пачовський В. Зібрані твори. Т. II. Золоті Ворота / Василь Пачовський – Філядельфія; Нью-Йорк; Торонто : Вид-во “Слово”, 1985. – С. 53–57.
3. Довган О. Традиції Данте у творчості Василя Пачовського та Юрія Клена / Оксана Довган // Українознавчі студії. Науково-теоретичний журнал Інституту українознавства при Прикарпатському національному університеті імені В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2007–2008. – № 8–9. – С. 208–220.
4. Льницький М. «Від Молодої Музи» до «Празької школи» / Микола Льницький // На перехрестях віку : у 3 кн. Кн. III. – Київ: Видав. дім. «Києво-Могилянська академія», 2008. — С. 257–562.
5. Лист В. Липинського до В. Пачовського (15. 05. 1924 р.) / Пачовський В. Зібрані твори. Т. II. Золоті Ворота. – / Василь Пачовський – Філядельфія; Нью-Йорк; Торонто : Вид-во «Слово», 1985. – С. 47–51.
6. Наєнко М. Новітня література «відчутного» і «декларованого» модернізму / Михайло Наєнко // Художня література України. Від міфів до модерної реальності. – К. : Вид. центр «Просвіта», 2012. – С. 616–701.
7. Пачовський В. Зібрані твори. Т. II. Золоті Ворота / Пачовський Василь. – Філядельфія; Нью-Йорк; Торонто : Вид-во «Слово», 1985. – 419 с.
8. Салига Т. Імператив (Літературознавчі статті, критика, публіцистика) / Тарас Салига. – Львів : Світ, 1997. – 352 с.
9. Хижняк І. Колізія української національної історії у світлі художнього міфомислення Василя Пачовського / І. Хижняк // *Ucrainica II Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury*. Оломоуцький симпозиум україністів 24.–26. srpna 2006. Univerzita Palackého v Olomouci. – Sborník článků. – Olomouc, 2006. – 2 část. – С. 403–409.
10. Шевченко Т. Іржавець / Тарас Шевченко. Твори : у 5 т., Т. 2 / Тарас Шевченко. – К.: Дніпро, 1970. – С. 43–45.

**UKRAINIAN DANTE, OR FROM MARGINALITY TO CANONICITY OF THE
MYSTICAL EPOS «GOLDEN GATE» BY VASYL PACHOVSKY**

Taras KOSTSOVIAT

*Ivan Franko National University of Lviv,
1 Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000*

Here comes an examination of the genre, historiosophy, ideological and semantic, artistic and aesthetic dimensions of one of the verbal masterpieces of Ukrainian national epic of the first half of the XXth century – mystical epos «Golden Gate» by Vasyl Pachovsky.

Key words: genology, discourse, mystical epos, dramatic poem, epic poem, genre and stylistics features, composition, character, symbol, idea.

**УКРАИНСКИЙ ДАНТЕ ИЛИ ОТ МАРГИНАЛЬНОСТИ К
КАНОНИЧНОСТИ МИСТИЧЕСКОГО ЭПОСА «ЗОЛОТЫЕ ВОРОТА»
ВАСИЛИЯ ПАЧОВСКОГО**

Тарас КОСЦЬОВ'ЯТ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000*

Рассмотрено жанрологические, историософические, идейно-смысловые и художественно-эстетические измерения одного из словесных шедевров украинской национальной эпопеи первой половины XX века – мистического эпоса «Золотые Ворота» Василия Пачовского.

Ключевые слова: генология, дискурс, мистический эпос, драматическая поэма, поэма-эпопея, жанрово-стилевые особенности, произведение, образ, символ, идея.

